

“TÜRKİYE’DE BAŞÖRTÜSÜNÜ ÇIKARAN KADINLAR¹” KİTABI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR İNCELEME

Ekrem CİNOĞLU²

Öz

Bu çalışma, Abdurrahman Yalçı’nın Türkiye’de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar – Fenomenolojik Bir Durum Çalışması adlı eserinin eleştirel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Söz konusu eser, yazarın 2021 yılında tamamladığı doktora tezinden üretilmiş ve 2024 yılında kitap olarak yayımlanarak literatüre kazandırılmıştır. Eserde, başörtüsünü çeşitli nedenlerle çıkaran kadınların gündelik hayat, bireysel kimlik ve din ilişkileri bağlamında deneyimlerine odaklanılmakta ve fenomenolojik bir yöntemle bu süreçlerin anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Bu değerlendirme, kitabın yöntemsel tutarlılığı, kuramsal çerçevesi, örneklem yapısı ve din algılarına ilişkin tematik analizlerini eleştirel bir perspektifle incelemekte; fenomenolojik yaklaşımın sağladığı olanaklar kadar, bu yöntemin sınırlarının da altını çizmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çalışmada, eserin dil ve anlatım özellikleri ile temsiliyet kapasitesi de detaylı biçimde tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Başörtüsü, Fenomenoloji, Bireysel kimlik, Gündelik hayat, Din sosyolojisi.

¹ “Abdurrahman Yalçı. Türkiye’de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar- Fenomenolojik Bir Durum Çalışması.”, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2024. 304 ss. ISBN: 978-975-256-698-9

² Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e.cinoglu@hotmail.com, 0009-0004-4968-5175

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2023. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Sosyoloji Derneği tarafından yayımlanmıştır.

A CRITICAL REVIEW OF THE BOOK “TÜRKİYE’DE BAŞÖRTÜSÜNÜ ÇIKARAN KADINLAR”

Abstract

This study provides a critical evaluation of Abdurrahman Yalçı’s book, Türkiye’de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar: Fenomenolojik Bir Durum Çalışması, derived from the author’s 2021 doctoral dissertation and published in 2024. The work focuses on the lived experiences of women who have chosen to abandon the headscarf for various reasons, exploring their daily lives, individual identities, and relationships with religion through a phenomenological approach. This evaluation critically examines the book’s methodological consistency, theoretical framework, sample structure, and thematic analyses of religious perceptions. It underscores both the opportunities offered by the phenomenological method and its limitations. Additionally, the book’s language, narrative style, and representational capacity are discussed in detail.

Keywords: Headscarf, Phenomenology, Individual identity, Everyday life, Sociology of religion

GİRİŞ

Abdurrahman Yalçı'nın "Türkiye'de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar – Fenomenolojik Bir Durum Çalışması" adlı eseri (Yalçı,2024), yazarın 2021 yılında tamamladığı "Gündelik Hayat, Bireysel-Kimlik ve Din: Türkiye'de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir (Yalçı,2021). Eserin içeriği, Türkiye'de başörtüsünü çıkarmayı tercih eden kadınların yaşantılarını ve deneyimlerini örneklem bazında konu edinmektedir. Araştırma, bu sosyal olguyu bireysel kimlik, gündelik yaşam pratikleri ve dinî algılar ekseninde ele alarak; söz konusu kadınların başörtüsünü çıkarma fenomenine yönelik algılarını ve deneyimlerini, çevrelerinden gelen tepkilere karşı geliştirdikleri tutumları, bu deneyimlerin kimlik inşa süreçlerindeki yerini, biyografik anlatıları içindeki konumunu ve din ile ilişkilerindeki karşılığını anlamayı hedeflemektedir (ss.7-8).

Eser, Türkiye'de uzun yıllardır tartışılan başörtüsü meselesine, başörtüsünü çıkaran kadınların öznel deneyimlerini merkeze alan bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Yazar, başörtüsünü dinî ya da siyasal bir mesele olarak değil; gündelik yaşam pratikleri, kimlik inşası ve dinî yönelimler arasındaki çok katmanlı ilişkiler bağlamında analiz etmektedir. Çalışmanın başlangıç aşamasında Türkiye'de bu konuya bu bağlamda odaklanan herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlamadığını ifade eden yazar, ilerleyen süreçte C. İrem Kaya (2019) ile Abdullah Özbolat ve M. Ertuğrul Evyapar'ın (2019) çalışmalarının yanı sıra İran (2020) ve Kanada'da (2021) gerçekleştirilen benzer fenomenolojik araştırmaların varlığını tespit ettiğini belirtmektedir (ss. 14,15) . Bu durum, alanın yazarın başlangıçta ileri sürdüğü ölçüde tamamen 'bakir' olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, mevcut literatürün başörtüsü meselesini çoğunlukla "sorun" temsili, modernleşme ya da moda bağlamlarında ele aldığı ve bu nedenle bireysel ve öznel deneyimleri büyük ölçüde ihmal ettiği yönündeki tespiti, kısmen geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte, yazarın başörtüsü meselesinin yakın tarihini, "tartışmaların cazip girdabına kapılmamak" gerekçesiyle çalışmanın dışında bırakma kararı, bu son derece sosyo-politik olgunun tarihsel ve toplumsal bağlamlarının analitik düzeyde yeterince ele alınmasını sınırlandıran kritik bir yöntemsel tercihtir. Dolayısıyla çalışma, başörtüsünü çıkarma kararını duygusal ve rasyonel gerekçeler temelinde anlamlandırmayı ve bu süreci bireysel kimlik, gündelik pratikler ve dinî anlamlandırmalar ekseninde çözümlemeyi hedeflemekte (ss. 13–14, 20); ancak sosyo-tarihsel bağlamdan yapılan bu bilinçli soyutlama, çalışmanın temsil gücü ve analitik kapsamı bakımından belirli sınırlılıklar üretmektedir.

Eserin 2021 yılında kabul edilmiş bir doktora tezinden üretildiği hatırlanmalıdır. Çünkü kitap, tez metninin birebir kopyası olmayıp tezle karşılaştırıldığında bazı ekleme ve çıkarmalar içermektedir. Bu nedenle, kitap değerlendirilirken zaman zaman tez metnine de başvurmak gerekmektedir. Örneğin, tezde yer alan demografik verilere ait grafiksel tablolar kitapta bulunmamakta; ayrıca mülakat formları ve transkriptler her iki versiyonda da yer almamaktadır.

Çalışmada 33 kişilik bir örneklem grubu kullanılmıştır (ss.21). Kitapta örnekleme dair tablo ve detaylar yer almadığı için bu kısımdaki değerlendirme tez metni üzerinden yapılmıştır. Yazar, fenomenolojik araştırmalar için Creswell tarafından önerilen katılımcı sayısının 5–25 kişi aralığını aştığını belirterek, bu sayıyı yeterli bulmaktadır (Yalçı,2021,s.12).Tezde yaş, eğitim ve sosyal sınıf çeşitliliği gözetilmiş olsa da bölgesel temsiliyet sınırlıdır; şehir bilgileri güvenlik gerekçesiyle paylaşılmamıştır. Ayrıca, "maksimum çeşitlilik" ilkesi benimsenmiş görünse de, katılımcıların çoğu yükseköğrenimli ve benzer sosyo-ekonomik yapıya sahiptir. Bu durum, düşük eğitim seviyesine sahip kadınların deneyimlerinin yeterince yansıtılmaması nedeniyle çalışmanın genellenebilirliğini ve sosyolojik çeşitliliğini kısıtlamaktadır.

Bu noktada, kitabın başlığına da kısaca değinmek yerinde olacaktır. Kitabın başlığında yer alan "Türkiye'de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar" ifadesi, kapsamın tüm Türkiye'deki kadınları temsil ettiği izlenimini uyandırmakta, ancak örneklem dağılımı bu temsiliyeti karşılamaktan uzaktır. Bu nedenle çalışmanın bulgularının yerel, sınırlı ve bağlamsal deneyimleri yansıttığı; ülke genelinde genellenebilir nitelikte olmadığı dikkate alınmalıdır.

Kuramsal Çerçeve ve Kavramlar

Kitabın kuramsal çerçevesi, gündelik hayat sosyolojisi, bireysel kimlik kuramları ve din sosyolojisinin kesişiminde şekillenmektedir. Fenomenolojik yaklaşıma dayalı olarak, gerçeklik bireylerin deneyimleri ve sosyal etkileşimleri aracılığıyla anlamlandırılmakta; bireylerin gündelik yaşama yüklediği öznel anlamlar temel alınmaktadır (Yalçı, s.17-18). Yazar, katılımcıların sıradan gerçekliklerini nasıl inşa ettiklerini ve benlik algılarını nasıl yönettiklerini, fail-yapı ikiliğine düşmeden çözümlemeyi amaçlamaktadır (s.20). Başörtüsünü çıkarma olgusu; yüz yüze görüşmeler, sosyal medya gözlemleri ve otobiyografik anlatılarla analiz edilmiştir. Husserl’in “epoche” (yargıların askıya alınması) ilkesiyle desteklenen bu yaklaşım, fenomenoloji ile durum çalışmasının birleştiği nitel bir araştırma ortaya koymaktadır (ss.18).

Kuramsal altyapı; sembolik etkileşimcilik, fenomenolojik sosyoloji, modernite kuramı ve gündelik hayat sosyolojisi ekseninde yapılandırılmıştır (s.20). Goffman’ın *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* ve *Damga* eserleri, bireyin toplumsal izlenim yönetimi ve kamusal kimlik sunumu bağlamında temel kaynak olarak kullanılmıştır; “sosyal sahne” metaforu başörtüsünü çıkaran kadınların yaşadığı gerilimleri anlamada merkezî bir araç haline gelmiştir (ss.83-88). Mead’in benlik kuramı ve Blumer’in *Symbolic Interactionism* eseri, kimlik inşasına toplumsal etkileşim perspektifi sunmaktadır (ss.50, 62, 66). Schutz’un “yaşam dünyası” kavramı, bireylerin başörtüsü deneyimlerini kişisel farkındalık çerçevesinde anlamaya katkı sağlamaktadır (ss.32-34, 75-79). Berger ve Luckmann’ın *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, toplumsal norm ve rollerin birey üzerindeki etkisini açıklamaktadır (ss.35-36, 66-71). Giddens’in “refleksif benlik” ve “öz-anlatı”, Zerubavel’in kolektif sessizlik ve zaman-mekân yapıları, kimlik dönüşümünü açıklamakta işlevseldir (ss.28-29, 48-49, 79, 81-82). Bourdieu’nün habitus ve sermaye kavramları, başörtüsünün sınıfsal boyutlarını açıklamakta; Baudrillard’ın simülasyon kuramı, sembolik temsiline katkı sunmaktadır (ss.45, 49, 89-90, 96).

Kuramsal çerçevenin yapısını daha iyi kavrayabilmek için, eserin temelini oluşturan bazı anahtar kavramların kullanım biçimine değinmek yararlı olacaktır. Bunlardan ilki olan “**gündelik hayat**”, bireyin ilişkiler ve rutinler yoluyla deneyimlediği, faillik kapasitesine sahip bir süreç olarak tanımlanmaktadır (ss.28-40). “**Bireysel kimlik**”, benliğin kendilik bilinci ve yaşam öyküsüyle şekillenmekte; kültürel normlar ve etkileşimlerle dönüşmektedir (ss.49-50, 56-57, 59). Mead’in “ben” ve “beni” ayrımı ile Goffman’ın izlenim denetimi, kimlik inşasını desteklemektedir (ss.62-63, 71-72, 94). Bauman’ın akışkan modernite kavramı, bireyin anlam evrenleri arasındaki hareketliliğini açıklamaktadır (s.79). “**Din**”, inanç sistemi olmanın ötesinde, pratiklerle nesnelleşen ve sosyalizasyonla şekillenen bir söyleşme zemini olarak ele alınmaktadır; kitaba göre modernleşme, seküler ve dinî yaşam tarzları arasında gerilim yaratmaktadır (ss.109-110, 113-114).

Örtünme Deneyimleri ve Kategoriler

Kitapta, örneklem grubunun başörtüsü takma süreçlerine dair biyografik anlatıları içerik analiziyle değerlendirilmiş ve bu deneyimler dört kategoriye ayrılmıştır: **Kendi İsteğiyle, Etkilenerek, Baskıyla ve Beklentiyle**.

- **Kendi İsteğiyle:** Bu gruptaki az sayıda katılımcı, başörtüsünü çevresel etkilerden bağımsız olarak kendi iradesiyle taktığını belirtmiştir. Kur’an kursu, arkadaş çevresi gibi referans alanlar bulunsun da iradi yön özellikle vurgulanmaktadır (ss.121).
- **Etkilenerek:** Başörtüsünü sosyal çevre, aile ya da dini sohbetlerin etkisiyle takanları kapsar. Bir katılımcı, “sözde ben istediğim için örtünmüştüm ama...” diyerek kararın öznel olmadığını ifade etmiştir (ss.124-125).
- **Baskıyla:** Bu gruptakiler, aile, eş, dinî otorite veya toplumsal baskıyla örtündüklerini belirtmiştir. Yazar, bu deneyimlerin ataerkil kodlarla ilişkilendirildiğini vurgular (ss.126).

- **Beklentiyle:** Örtünmenin çocuklukta içselleştirildiği, doğal ve beklenen bir norm olarak algılandığı örnekleri içerir. Bir katılımcı, bu durumu “Beş altı yaşlarından itibaren biliyordum, büyüyünce örtüneceğim diyordum” sözleriyle ifade eder.

Bu sınıflandırma, başörtüsü takma kararının bireysel, sosyal ve kültürel dinamiklerle nasıl şekillendiğini anlamada işlevsel bir çerçeve sunmaktadır. Dikkate değer bir bulgu, katılımcıların başörtüsü takma kararlarını büyük ölçüde doğrudan dinî gerekçelere dayandırmamalarıdır (s. 131).

Başörtüsünü Çıkarma Nedenleri

Kitapta, örneklem grubunun başörtüsünü çıkarma nedenleri, katılımcıların gündelik yaşam deneyimleri, kimlik algılarındaki değişimleri ve dini anlamlandırma biçimlerindeki dönüşümler doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu nedenler altı ana başlıkta kategorize edilmiştir: **Kimlik uyumsuzluğu ve özgürlük arayışı, gündelik pratiklerde kısıtlanma ve “takt” sorunu, benlik dönüşümü ve fiziksel özgüven, dini algılarda değişim, sosyal kabul ve onay ihtiyacı, eğitim ve iş yaşamındaki pratik engeller.**

Buna göre bazı katılımcılar, başörtüsünü kendileriyle örtüşmeyen, ifade özgürlüklerini sınırlayan bir simge olarak tanımlamış; başörtülü kimlikle yaşam tarzı arasındaki çelişkilerin özdeşleşme sorunlarına yol açtığını ifade etmiştir. Örneğin K-16, sigara içtiğinde ya da küftüğünde tepki aldığını, başörtüsünü çıkardıktan sonra bu baskıdan kurtulduğunu belirtmektedir (ss.148). Bu tür deneyimler, bireylerin tutarlı bir kimlik inşa etmesini zorlaştırmakta ve başörtüsünü bu sürecin önünde bir engel olarak konumlandırmaktadır.

Katılımcıların bir bölümü, başörtüsünü yalnızca fiziksel bir örtü değil, belirli sosyal davranış kalıplarına uymayı gerektiren bir yükümlülük olarak görmektedir. Bu durum kitapta “takt” (beklentilere uygun davranma hassasiyeti) sorunu çerçevesinde ele alınmıştır. Örneğin K-25, bara girmek istediğinde başörtüsüyle içeri giremeyeceğini düşünerek vazgeçtiğini belirtmiştir (ss.152-153). Bu tür deneyimler, başörtüsünün sosyal mekânlara erişimi sınırlayan ve bireyin toplumsal normlarla ilişkisini sorgulamasına neden olan bir unsur haline geldiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar, başörtüsünü çıkardıktan sonra fiziksel görünümleriyle ilgili farkındalık kazandıklarını ve özgüvenlerinin arttığını ifade etmektedir. K-27, başörtülü iken daha yaşlı görüldüğüne dair geri bildirim aldığını; K-16 ise arkadaşlarıyla birlikteyken kendisini anneleri gibi hissettiğini belirtmektedir (ss.181).

Başörtüsünü çıkarma kararı, Tanrı tasavvuru ve dini normların sorgulanmasıyla da ilişkilendirilmiştir. K-10 yaşadığı baskılar nedeniyle “Allah’la kavga ettiğini”, K-1 ise dua ettiği halde dileklerinin gerçekleşmemesi üzerine inancında kırılma yaşadığını ifade etmiştir (ss.211). Bu durum, başörtüsünün bireyin Tanrı’yla ilişkisini yeniden tanımladığı bir alan haline geldiğini göstermektedir.

Katılımcılar, başörtüsünü çıkarma kararlarını yeni sosyal çevrelerinden aldıkları olumlu geri bildirimlerle pekiştirmişlerdir. “Yakışmış”, “çok güzel olmuşsun” gibi ifadeler, başörtüsüz görünümün estetik ve sosyal açıdan daha makbul görüldüğünü düşündürmektedir (ss.273).

Bazı katılımcılar için başörtüsü, eğitim ve meslek hayatında fiili kısıtlamalara neden olmuştur. Örneğin sağlık sektöründe staj yapan biri, hijyen gerekçesiyle başörtüsü takmanın zorluklarını aktarırken (ss.166); bir diğeri iş başvurularında algılanan kimliğin fırsat eşitliğini engellediğini ifade etmiştir (ss.239).

Katılımcıların farklı sosyo-kültürel gruplarla kurdukları ilişkiler, yalnızca bireysel değil, toplumsal temaslar aracılığıyla şekillenen dönüşümlere de işaret etmektedir. Radikal İslamcılar, devrimci solcular, Ermeniler, Aleviler, Hristiyanlar, Marksistler ve seküler bireylerle temaslar (ss.139-143), başörtüsünü çıkarma kararının çok boyutlu sosyal etkileşimlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, bireysel dönüşüm süreçlerinin arkasındaki toplumsal dinamikleri anlamaya imkân tanımaktadır.

Ayrıca başörtüsü, katılımcılar tarafından gündelik hayatta gerçekleştirmek istedikleri davranışlar açısından sınırlayıcı bir unsur olarak görülmektedir. Küfürlü konuşma, sigara/alkol kullanımı, tayt ya da şort giyme, dans etme veya bar/kafe gibi mekânlara gitme gibi eylemler, başörtüsünün temsil ettiği kimlikle çeliştiği için birer “mahrumiyet” alanına dönüşmektedir (ss.147-154). Yazar bu durumu, Goffman’ın “takt” kavramıyla açıklamakta ve görünüş ile pratikler arasındaki tutarsızlığa dikkat çekmektedir. Bu bağlamda başörtüsü, varsayılan kimlik ile yaşanan kimlik arasında sembolik bir gerilim yaratmakta; katılımcılar ise bu çelişkiyi çözerek daha bütünlüklü bir benlik sunumu inşa etmeye yönelmektedir. Bu çözümleme, bireyin gündelik yaşamda kimlik stratejileri ve sembolik aidiyetlerle kurduğu müzakereleri anlamada kuramsal bir katkı sunarken, toplumsal normlarla çatışan davranış örüntülerinin vurgulanması bazı okurlarda ahlaki yargılara dayalı değerlendirmelere yol açabilecek bir algı yaratma riski taşımaktadır.

Katılımcıların Din Algıları

Kitapta, katılımcıların din algıları; “özgürlük sorunu olarak din”, “kadının konumu”, “öteki problemi”, “korku temelli dini algı” ve “bireysel Tanrı tasavvuru” başlıkları altında beş kategoriye ayrılmıştır (ss.198-231). Bu sınıflandırma, dinle kurulan ilişkinin başörtüsünü çıkarma kararıyla nasıl etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Her kategori, katılımcıların kişisel anlatıları üzerinden şekillendirilmiş ve öznel deneyimlere dayalı bir betimleme sunulmuştur.

İlk kategori olan “özgürlük sorunu olarak din” bağlamında, bazı katılımcılar dini, bireysel özgürlüğü kısıtlayan ve yaşamlarını sınırlayan bir yapı olarak tanımlamaktadır. “Ben sınırlandırılmak istemiyorum” ifadesi bu yaklaşımı özetlemektedir (ss.198-202). Başörtüsü, bu çerçevede modern yaşamla çatışan bir simgeye dönüşmekte ve sorgulanmaya başlanmaktadır. Ancak anlatımlar, dinin özgürlükle bağdaşan yönlerine değinmediği için alternatif bakış açıları sunulmamaktadır.

İkinci kategori olan “kadının konumu”, dini yorumların kadın kimliği üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bazı katılımcılar, dinin kadınları aşağılayıcı biçimde konumlandığını ve başörtüsünün bu durumu pekiştirdiğini ifade etmiştir. Örneğin, “Yüzüne vurmayın ama farklı yerlerine vurabilirsiniz yazıyordu” gibi ifadeler bu algının somut örneklerini sunmaktadır (ss.203-205). Ancak fenomenolojik yaklaşım gereği, bu anlatılar dinin farklı yorumlarıyla karşılaştırılmadan aktarılmış; alternatif yaklaşımlara yer verilmemiştir. Bu da okuyucunun yorum ve dengeleme beklentisinin karşılanamamasına neden olmaktadır.

“Öteki problemi” ve “korku temelli dini algı” başlıkları ise, dinin sosyal baskı, dışlanma ve ceza merkezli aktarıldığı deneyimlere odaklanmaktadır. Katılımcıların bir kısmı, dini, korku ve otorite temelli bir anlayışla öğrendiklerini belirtmiştir. “Din adına ne varsa korkuyla yaptım” ifadesi bu durumu yansıtmaktadır (ss.207).

Beşinci ve son kategori olan “birey için Tanrı”, katılımcıların Tanrı tasavvurlarının daha bireysel, içsel ve duygusal bir zeminde yeniden şekillendiğini göstermektedir. Tanrı, korkutucu ve cezalandırıcı bir figür olmaktan çıkıp, sevgi, anlayış ve affedicilikle ilişkilendirilen bir varlığa dönüşmektedir. Bu bağlamda Tanrı, en fazla dönüşüme uğrayan unsur olarak öne çıkmakta; reddedilmesi, kişiselleştirilmesi ve bireysel arzularla örtüşen bir figüre dönüştürülmesi gibi eğilimler

gözlemlenmektedir(ss.210-213). Bu da bireyselleşmiş dindarlık biçimlerine işaret eder. Yazarın yorumdan kaçınması fenomenolojik yaklaşıma bağlılık olarak değerlendirilebilir; ancak bu tutum, eleştirel analiz bekleyen okuyucular açısından metni yorumsuz ve durağan bir anlatıya dönüştürebilmektedir. Bu durum, fenomenolojik yöntemi bilmeyen okuyucularda, yazarın dinî konulara tarafsız bir yaklaşım mı benimsediği yoksa bu konulara mesafeli mi kaldığına dair bir belirsizlik yaratabilir.

SONUÇ

Abdurrahman Yalçı'nın Türkiye'de Başörtüsünü Çıkaranlar adlı kitabı, Türkiye'de başörtüsü meselesine bireysel deneyimler temelinde yaklaşan niteliksel bir çalışmadır. Başörtüsünü çıkaran kadınların gündelik yaşam, kimlik ve din ilişkileri bağlamında yaşadıkları dönüşümler, fenomenolojik yöntemle ve öznel anlatılar üzerinden incelenmektedir. Eserin özgünlüğü, bu alandaki tartışmalarda çoğunlukla sınırlı sayıda ele alınan bireysel yönelimleri, duygusal süreçleri ve kimlik çatışmalarını merkeze almasıdır. Kuramsal derinliğiyle tematik yapısını güçlendiren çalışma, literatürde dikkat çekici bir yer edinmektedir. Bu yönüyle eser, Türkiye'de başörtüsü meselesine ilişkin akademik çalışmalarda yeterince incelenmemiş olan "başörtüsünü çıkarma" deneyimini merkeze almakta ve bu alandaki literatürün kapsayıcılığını genişletmektedir. Başörtüsünü takma nedenleri kadar çıkarma süreçlerinin de kimlik, inanç ve aidiyet tartışmalarında belirleyici olduğu gerçeğini göz önüne sermektedir.

Bununla birlikte, eserdeki bazı normatif ifadeler ve dini pratiklere yönelik yönlendirmeli çerçeveler, tarafsızlık iddiasını zayıflatmaktadır. Örneğin başörtüsünü çıkarma kararı, özgürleşme veya bireyselleşme ile açıklanmakta; başörtüsü takan kadınların da benzer bilinçli süreçlerin öznesi olabileceği gerçeğini göz ardı etmektedir. Elbette bu durum, çalışmanın yöntemsel olarak başörtüsünü çıkaran kadınların deneyimlerine odaklanmasından kaynaklanan doğal bir sınırlılıktır. Ancak, kitabın başlığı ve anlatı dili, temsil ufkunun daha kapsayıcı olduğu yönünde bir beklenti oluşturmakta; bu da yöntembilimsel sınırlılığın, okuyucu nezdinde örtük bir genelleme etkisi üretmesine zemin hazırlamaktadır.

Ayrıca araştırmanın örneklem büyüklüğü, bölgesel temsiliyeti ve sosyo-ekonomik çeşitliliği bakımından da sınırlılıklar barındırdığı görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun benzer eğitim düzeylerine ve toplumsal arka planlara sahip olması, çalışmanın temsil gücünü zayıflatmakta ve bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, başörtüsü takmayı sürdüren kadınların deneyimlerine yer verilmemesi, temsil dengesinde önemli bir boşluk yaratmaktadır. Çalışmada başörtüsü meselesi tarihsel, siyasal ve kültürel boyutlarıyla ele alınmakla birlikte, bu alanlara ilişkin değerlendirmelerin yüzeysel kaldığı; özellikle Cumhuriyet dönemi politikalarının ve uluslararası karşılaştırmaların eksik bırakıldığı görülmektedir. Özellikle başörtüsü yasağı dönemlerinin ve kamusal alandaki başörtüsü tartışmalarının katılımcı deneyimlerine nasıl yansıdığına dair bir bağlam sunulmaması, çalışmanın önemli sınırlılıklarından biri olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, kitapta etkileşimci kuramsal çerçeveler kullanılmış olmakla birlikte, toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkileri ve feminist kuramların dışarıda bırakılması, başörtüsünü çıkarma eyleminin daha çok bireysel psikolojik süreçlerle açıklanmasına ve toplumsal-siyasal bağlamından koparılmasına neden olmuştur.

Bütün bu yönleriyle *Türkiye'de Başörtüsünü Çıkaran Kadınlar* kitabı, kimlik, din ve toplumsal cinsiyet konularına bireysel anlatılarla yaklaşmak isteyen araştırmacılar ve okuyucular için kaynak niteliğindedir. Katılımcı anlatılarına dayalı zengin veri sunumu ve nitel yöntemlerin kuramsal çerçeveye özenli uygulanışı, çalışmanın güçlü yönlerindendir. Ancak temsil ve bağlamsal derinlik bakımından daha kapsamlı bir kurgu, eserin sosyolojik ve metodolojik katkısını artırabilirdi. Buna rağmen, başörtüsü meselesine deneyim odaklı ve analitik bir perspektifle yaklaşmak isteyenler için bir başlangıç noktasıdır.

KAYNAKÇA

- Fani, M., Mohtashami, J., Karamkhani, M., & Abdoljabbari, M. (2020). *Confrontation process of students with hijab. Journal of Religion and Health*, 59(1), 204–222.
- Kaya, C. İ. (2019). Türkiye’de kadınların başörtüsü mücadelesinden, başörtüsüyle mücadelesine: Görünür olma çabası ve pratikleri. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 3(2), 1–19.
- Syahrivar, J. (2021). Hijab no more: A phenomenological study. *Journal of Religion and Health*, 60(3), 1969–1991.
- Özbolat, A., & Evyapar, M. E. (2019). Sekülerleşerek özneleşen başörtülü kadınlar: Yalnız Yürümeyeceksin Platformu örneği. In 2. *Uluslararası Mersin Sempozyumu Bildirileri* (Cilt 1, ss. 324-343). Adana.
- Yalçı, A. (2021). *Gündelik hayat, bireysel kimlik ve din: Türkiye’de başörtüsünü çıkaran kadınlar örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Yalçı, A. (2024). *Türkiye’de başörtüsünü çıkaran kadınlar: Fenomenolojik bir durum çalışması*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.